

НЕИЗВЕСТНИ ПИСМА НА ИВАН ВАЗОВ И НЕГОВОТО СЕМЕЙСТВО

ЦВЕТАНКА НЕДЕЛЧЕВА

Колкото повече години ни отдалечават от времето, през което е живял Иван Вазов, толкова по-скъпи ни стават всички оригинали — ръкописи, писма и документи, — свързани с поета и неговото семейство.

„По страниците на периодичния печат и из архивите може да се открият още редица нови неща или поне неизвестни редакции на Вазови творби“ — казва проф. Милена Цанева¹.

В личния архив на Вазовия брат Георги Вазов (ф. 020, оп. I), съхраняващ се в ЦБА — гр. Велико Търново, се намират писма от неговите близки — майка, братя и сестра.

Генерал-лейтенант Георги Минчев Вазов е „тясно свързан с развитието на българската армия и с обществено-политическия живот в страната от Освобождението до средата на 30-те години на XX век“². Той е известен като началник на инженерните войски при укрепването на Сливница през 1912—1913 г., боен началник на войските от Източния сектор при Одрин, като генерал-губернатор на Източна Тракия³...

Едни от неизвестните писма в личния му архив са писмата на неговата майка Съба Вазова и брат му Иван Вазов (ЦБА — ф. 020, оп. I, а. е. 134, л. 1,2). Написани като отговор на едно и също писмо на Георги Вазов, двете писма са семейна реликва — писмото на Вазов, заемащо последната четвърта страница, се явява продължение на писмото на Съба Вазова.

Ето текста на писмото на Съба Вазова до Георги Вазов, предаден по съвременния правопис, като са запазени някои характерни особености:

„1892 ноември 9, София

Мило ми Чедо Георге,

Писмото ти заедно с 200 рубли получихме и ни възрадува много, защото много имамхи нужда в онези дни, макар чи бачо ти очакуваши да земи от министерството иляду лева за списанието, което се помещава в сборника министерски⁴.

Радувам са и ощи чи моят Георги е пичаловник, та като провожда нам и артардисал си си хубав капитал. Сине, мой, мола са богу да та надари със здраве и дълъг живот, па и на сички ни, та да дочакаме денят на виждането ни. Ази ти писах от Сопот и като лудох тука, дуде Владимир, стоя 15 дена в София и си замина за Шумен. Той ти писа и проводи от бачувати съчинения, после 1 неделя дуде Киро от Севлиево, а Танка⁵ с децата от Стара Загора.

Ти сига отиваш по-надалеч, вместо по-близо, но и то може да е за добро, наредено от бога. Виждам, чи ти виждаш б(ачо ти) Никола. Това сички желяем да доди, но много далечно пътувани. Той само мисли морето. Сига са зазими. Вечи напролет, ако е речено, и да е здраве, може да доди да пътува там. Каза ми г-жа Кортюклиева чи писала на г. Димитра да са прибере тука, затова добре му си намерил работа, та да стои там да ти е другар. Ние сми здрави сички на тоз час, така и Вълкини, Анкини. Поздрави от сичкити. Борис е сига фелдфебел в училището, сиреч, голям човек нат 110 души, но е се малко трескав. Ази ти пиша кое ще и кое не само да мисла, чи говора на мой Георгия.

Като та цалуна съм твоя

Майка Съба“

¹ Голямо издателско дело. (Интервю). — АБВ, 1980, бр. 28 (80), с. 4.

² Т р . М и т е в . Генерал Георги Вазов, С., 1983, с. 5.

³ Съобщение за смъртта на генерал Г. Вазов. — Заря, 1934, бр. 4536, с. 1.

⁴ В Сборника за народни умотворения, наука и книжнина, кн. VII, II. Книжовен отдел, 1892 г., е поместен Вазовият пътепис „Великата Рилска пустиня“ (3—85).

⁵ Съпруга на д-р Киро Вазов.

Майка с любешо сърце, Съба Вазова се отнася със сериозност и старание към кореспонденцията си. „Аз страдах от неизлечим мързел за писане на писма — пише Вазов. — Майка ми, напротив, водеше вечно кореспонденция с пръснатите си по разни страни синове и дъщери (Сопот, Петроград, Бухара, Алжир, Одеса, Пловдив, София). Тя считаше за приятен дълг, пишпейки на някой син или дъщеря да предаде в писмото си какво пишат другите. Така чрез нея бяхме осведомени винаги един за друг. Тя беше един вид Agence Navas на нашето пръснато семейство.“⁶

Писмото на Съба Вазова отразява някои диалектни особености на сопотския говор. Има известно влияние на черковнославянското писмо (употребява *i*). Характеризирайки нейната писмена култура, Вазов отбелязва: „Ако майка ми беше вече доста начетена и с доста литературен вкус, тя остана много назад в писането, на което сама се бе научила, и се бунтуваше против всяко правописание в писмата си и началните букви в началото на фразата или на собствените имена ги пишеше с малки букви. В това простително невежество си остана и до край.“⁷ „Правописът и пунктуацията на Съба Вазова остават много да се желас“⁸. Една от съществениите черти на писмата на Съба Вазова е тяхната непосредственост, простота и искреност.

Писмото на Иван Вазов до Георги Вазов е написано два дни по-късно — 11 ноември 1892 г.:

„Брате Георге,

Мама ти е написала всичко, що е нужно, затова аз няма да я повтарям. Неприятно ме изненада съобщението ти за новото преместване⁹.

Мотивите, по които ни намаляват имотите си — настояще богатство, аз не съобщих на мама: ти я знайш, че тя и без причина е наклонна да се кахъри. Пишат вестниците, че холерата пак се появила в Асхабад¹⁰ и изморила за кратко време много свят. Аз обаче съм спокоен за тебе, като знаей, че ти на 9 октомври си бил вече напуснал тоя град. Излиза, че *всяко зло за добро*. . . Аз забравям онова, което пишеш за Никола. Ако мислиш, че ще бъде полезно и тебе и *нему си*, извикай го. Той е пълен още с енергия, но тук няма в какво да я употреби. Воденицата¹¹ успя да го направи само ленив. Прегръщам те сърдечно.

Твой брат Иван“

Писмото на Иван Вазов до Георги Вазов допълва събраното и издадено епистолярно наследство на народния поет. Лаконичният стил на писмото, искрените братски и синовни чувства, разкрити в него, му придават особена стойност.

В личния архив на Георги Вазов се съхраняват и две писма на сестра му Вѐла Вазова до него. Първото писмо (ЦВА, ф. 020, оп. I, а. е. 131) е от 14 март 1887 г., Пловдив:

„Милий ми бачо Георге,

Откогато ви е испратила мама за Цариград¹² не сме могли да ви разберем де се намирате и как сте със здравето си, представете си бачо колко се мъчине от тази не-

⁶ Ив. Вазов. Някои спомени за майка ми. — Вазовата майка. С., 1939, с. 13.

⁷ Цит. същ., с. 13.

⁸ Иван Шишманов. Спомени за Вазовата майка. — Иван Вазов. Живот и творчество. С., 1921, с. 30.

⁹ През есента на 1892 г. Георги Вазов заминава за Йолатан (Закаспийска област), „за да оправи бъркотията във военните строежи там“ (вж. Т. р. Митев. Генерал Георги Вазов. С., 1983, с. 67).

¹⁰ Става дума за Ашхабад — един от най-важните търговски и административни центрове в южните райони на Русия в края на 80-те години на XIX в.

¹¹ Касае се за воденицата в Малашевци, завещана от чичото Кирко Вазов, брат на Минчо Вазов.

¹² Георги Вазов взема активно участие в провеждането и организирането на първия военен преврат в България — свалянето на Батемберг на 9 август 1886 г. След организирането на 11 август с. г. контрапреврат от председателя на Народното събрание Стефан Стамболов, Георги Вазов емигрира. През ноември 1886 г. той постъпва на лечение в Цариградската руска болница, където остава 4 месеца.

известност, затова ви моля не забравяйте да ни явите, де се намирате и уздравяхте ли, защото това ви неразбиране страшно мъчи мама.

От баца Иванча приехме писмо от 23^и февруари из Букуреща, пише ни, че ще поседи няколко дена там и ще се завърне пак в Одеса.

На 13 того приехме телеграма от баца Кира из Букурещ. Той ни пита здрава ли е Танка, за което му и телеграфирахме, че е добре, а от Танка приехме днес писмо, иска да ѝ пишем каквото знаем за баца Кира, защото не го била разбрала вече един месец.

Кой знае какво е това нещо, дано вече се смели, стига да ни наказва толкова жестоко. Поздравя мама и аз като ви цалувам ръка съм твоя покорна сестра Въла“.

Второто писмо на Въла Вазова (ЦВА, ф. 020, оп. I, а. е. 132, л. 1) е със следния текст:

„Мили ми бачо Георге,

Писмото ти от 10 Априлий го приехме на 16^и както се види, че са го бавили в пощата тукашна додето го отворят.

За непращането на дрехите не ще бъде тъй лесно, едно, че офицерски дрехи няма да пустнат от тукашното правителство и друго, че в Турско не пропускат руски книги без да ги не пригледват, като ще да се бавят 3—4 месеца най-малко, както казват хората, които са носили книги.

Вуйчо¹³ мисли както и да е да се намери възможност да ти са изпратят дрехите, а книгите да изпратим през Свищов за Одеса. Пиши ми и ти по-скоро какво мислиш да се направи с нещата ви, но пишете само по немската поща, защото в българската отварят писмата и ги бавят, та не може скоро да я разбираме.

От баца Кира приехме писмо от Одеса от 6 април. Пишеше, че не заварил баца Иванча там, защото тръгнал за Петербург с Бендерева, Гуджова и Груева¹⁴.

Целува ръката Ви или Ваша покорна сестра

Въла.

1887 Пловдив 17 Априлий“

Писмата разкриват високата писмена култура на авторката. Завършила гимназияно образование в Пловдив, тя „още от малка е била „кореспондентката“ на семейството — дясната ръка на баба Съба. Въла дописвала писмата ѝ, дневника ѝ със спомените“¹⁵.

В личния фонд на Георги Вазов се съхранява и писмо на Владимир Вазов до него (ЦВА, ф. 020, оп. I, а. е. 145, л. 1), което не е датирано:

„Бачо Георге,

Преди половина час получих писмото ти от Петербург и сядам да ти пиша. Мама след прочитането му заплака. Тя вижда, че ти за всякога оставаш в Россия. Безпокои я най-много твоето мълчание за резултата от твоето отиване в Петербург¹⁶. Тя те моли да направиш следующето: да земеш колкото можеш по-продължителен отпуск и да дойдеш тук в София и само след това да решиш ще оставаш ли в Россия за всякога или ни. Аз от своя страна също те моля да изпълниш тази просба на мама и наша.“

В личния архив на Георги Вазов се съхранява и писмо на брат му Борис Вазов (ЦВА, ф. 020, а. е. 139, л. 1, 2):

„24 Януарий 1897 год. Ст. София

Милий ми бачо Георге,

¹³ Георги х. Николов — брат на Съба Вазова.

¹⁴ По предложение на майорите Ав. Гуджев, П. Груев и ротмистър Ан. Бендерев (политически емигранти) Вазов посещава Москва, след което заминават за Петербург.

¹⁵ В. Вазова. Иван Вазов и неговите близки. С., 1981, 93—94.

¹⁶ На 23 май 1883 г. Георги Вазов завършва Николаевската инженерна академия в Петербург, след което по стечение на обстоятелствата е принуден 9 години да служи в Закаспийския край.

Прося извинение за дето не съм Ви писал досега. Всички с най-голямо нетърпение очакваме да се върнете в нашето отечество България. Бъдете уверен, бачо Георге, че на драго сърдце ще Ви приемат на служба по инженерното наше ведомство. Затова да нямате никакво колебание; нито едно ведомство не се нуждае от хора, колкото инженерното. Всичките офицери когато говорят за тебе се отнасят с най-голямо почитание. Бачо Георге, в България личат само ония офицери, които се трудят и те винаги излизат на първи план. Искрено Ви казвам, че Вие ще заемете именно такова положение между нашите офицери инженери; със своята практика и голямо знание Вие ще си спечелите тяхното най-голямо уважение. Затова никак и да се не колебайте, ами по-скоро да се върнете в България, защото сега му е времето. Може би, бачо Георге, да има между емигрантите офицери някои, на които да се не иска да се върнат в България; но Вие хич да не се полъгвате, защото няма никакви причини да Ви спират. Вие сте произведен в Подполковник и като смятам виждам, че Вие твърде малко сте изгубили.

Завчера се обнародва едно писмо във в. „Светлина“ (орган на Цанкова) от г. Бендерев. Това писмо накара и почитателите даже на г. Бендерев да се откажат от него. Ние, бачо Георге, твоите братя дълбоко осесаме, че ти не си съгласен с това писмо, в което е избликнал с всичката си сила грубия и слъп егоизъм и партизанско заслепление на неколцина емигранти. Това писмо произведе навсякъде лошо впечатление. Милий бачо Георге! Аз мисля, че е време да се забрави миналото, както го забравиха всички тука в България. Ние всички те молим да си дойдеш и присъединиш твоите дела към нашия труд; ела тука да ни ободриш, да не остане нашата фамилия само с името на бача Ивана.

Цалувам ръка на бача Никола и на тебе и оставам твой покорен брат

Поручик Борис Вазов

Сърдечен поздрав от всички.

Същи“

През 1898 г. Георги Вазов се завръща в България и постъпва на служба в Българската армия. Талантлив военен специалист, генерал Г. Вазов израства като изтъкнат наш пълководец, успешно ръководил шурма на Одринската крепост.

Една негова визитна картичка хвърля светлина върху дарителското му и родолюбиво отношение към сопотското читалище „Искра“. Тя се съхранява във фонда на Къша-музей „Иван Вазов“ — гр. Сопот (инв. № 2542) и съдържа следния текст:

„Полковник Георги Вазов

военен инженер

Командир на 2-ра пионерна дружина

благодаря за честитяването по случай новата година и желае успех на читалище „Искра“. В същото време моли да бъде приета и скромната му лепта в полза на читалището — 25 л(ева) ср(ебърни), която изпраща с днешна поща на името на председателя господин Чернев.

5. I. 1902 г.“

Публикуваните тук писма на Иван Вазов и неговото семейство хвърлят нова светлина върху будната родствена среда на народния поет. Те свидетелствуват не само за съществуващите искрени чувства и взаимоотношения във Вазовото семейство, но и допълват издаденото досега епистолярно наследство, свързано с него.